

ԹՈՒՐԳ-ՀՈՒՆԱԿԱՆ «ԲԱՑ ԳԱՂՏՆԻՔ».
ԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ ՓՈԽԱՆԱԿՄԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ
Ջ. ԹԱՆԻ «ԿԱՐՈՏ» ՎԵՊՈՒՄ
Նաիրա Պողոսյան¹

DOI 10.46991/jos.2024.25.1.128

20-րդ դարի վերջին 21-րդ դարի սկզբին թուրք գրականության մեջ տեղի ունեցող կարևորագույն փոփոխություններից էին՝ մի կողմից կին-գրողների աննախադեպ ակտիվությունը, մյուս կողմից էլ՝ բարձր գրականության և զանգվածային գրականության (վարդագույն վեպեր, դետեկտիվներ) միջև սահմանի յուրօրինակ լղոզումն ու բնեռայնացման նվազումը, յուրօրինակ միջին դասի գրականության ի հայտ գալը: Նմանատիպ վեպերում պոեմատային ստանդարտ զարգացումներին զուգահեռ բարձրաձայնվում են բավական անսպասելի թեմաներ, այդ թվում անդրադարձներ թուրքական պատմության մինչ օրս քիչ լուսաբանված էջերին, ինչպիսին է թուրք-հունական բնակչության փոխանակումը: Մույն հոդվածում անդրադարձ է կատարվում ժամանակակից կին-գրող Ջանան Թանի «Կարոտ» վեպում բնակչության փոխանակման ներկայացման առանձնահատկություններին:

Բանալի բառեր՝ բնակչության փոխանակում, հույներ, թուրքեր, օտարություն, կարոտ, նոստալգիա:

Հույների և Հունաստանի հետ կապված մի շարք թեմաներ, որոնց շարքում առաջնայիններից է 1923 թ. հունվարի 30-ին Լոզանում ստորագրված համաձայնագրով նախատեսված բնակչության

¹ Նաիրա Պողոսյանը ԵՊՀ արևելագիտության ֆակուլտետի թյուրքագիտության ամբիոնի դոցենտ է, բանասիրական գիտությունների թեկնածու, էլ. փոստ՝ nairapoghosyan@ysu.am, ORCID՝ 0000-0003-3682-328X:

փոխանակումը², տարիներ շարունակ գրեթե չեն արծարծվել Թուրքիայում՝ ոչ մուսուլմանների և առհասարակ երկրում բնակվող բոլոր փոքրամասնությունների խնդիրների մեծ մասի նման դառնալով «բաց գաղտնիք»: Այդ համաձայնագրի շրջանակներում մոտ մեկուկես միլիոն հույն ստիպված եղավ հեռանալ Թուրքիայից և մոտ հինգ հարյուր հազար թուրք լքեց Հունաստանը՝ բացառություն արվեց միայն ստամբուլբնակ հույների և Թրակիայի թուրքերի համար: Տեղափոխությունից խուսափած հույների և թուրքերի դրությունը բավական տարբեր էր: Հունական իշխանությունների որոշակիորեն զգուշավոր և ոչ շատ բարյացկամ վերաբերմունքին հակառակ Թրակիայի մուսուլմանները կարողացան գոյատևել որպես առանձին համայնք, մինչդեռ թուրքական քաղաքականության արդյունքում Պոլսո հունական համայնքը այժմ չի գերազանցում 2000 մարդը^{3 4}:

Բնակչության փոխանակումը մեծ սթրես էր հատկապես այն մարդկանց համար, որոնք, ապրելով Թուրքիայի կենտրոնական նահանգներում, մեծ հաշվով առաջին համաշխարհային պատերազմի հետ ուղղակի կապ չէին ունեցել: Ոչ միայն քաղաքական, այլև սոցիալ-մշակութային տեսանկյունից այս երևույթն իսկական աղետի էր նման: Արհեստների և առևտրի ոլորտում ավանդաբար մեծ ներկայացվածություն ունեցող հույների հեռանալուց հետո ա-

² Այս մասին մանրամասն տե՛ս օրինակ Blanchard R. The Exchange of Populations between Greece and Turkey. *Geographical Review*, 15(3), 1925, pp. 449–456. <https://doi.org/10.2307/208566>; ինչպես նաև Arı K., Büyük Mübadele-Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923–1925), Ankara, 2021:

³ Մանրամասն տե՛ս Zürcher E.-J., Greek and Turkish Refugees and Deportees 1912–1924, p. 6 <http://www.transanatolie.com/english/turkey/turks/Ottomans/ejz18.pdf> (մուսոփ ամսաթիվ՝ 24.05.2023).

⁴ Stuckey L., Narrating the Greco-Turkish Population Exchange: Stories about Belonging and Otherness in the Nation, pp. 53–60.

<https://dukespace.lib.duke.edu/dspace/bitstream/handle/10161/1282/Thesis%20LAS%20with%20corrections.pdf?sequence=3&isAllowed=y> (մուսոփ ամսաթիվ՝ 24.05.2023).

ուաջացած տնտեսական բացը Հունաստանից եկած թուրքերը, որոնք հիմնականում հաստատվեցին գյուղական բնակավայրերում, բացարձակապես չկարողացան լրացնել⁵: Ավելին, ինչպես ընդունված չէր խոսել հույների արտաքսման հետ կապված իրողությունների մասին, այնպես էլ Հունաստանից Թուրքիա եկած վերաբնակիչների խնդիրները դուրս էին պետական հոգածությունից, չէր խրախուսվում ոչ միայն հունարեն խոսելը, այլ անգամ Հունաստանի հետ կապված անցյալի մասին հիշատակելը:

1980-ականներին թուրք-հունական հարաբերություններում նկատվող հարաբերական ջերմացման համատեքստում այս թեմայի շուրջ որոշակի ակտիվություն սկսեց, ինչին նպաստեց նաև Թուրքիայում ոչ մուսուլմաններին վերաբերող տարումների թուլացումը: Բնակչության փոխանակման երևույթի նկատմամբ հետազոտողների հետաքրքրության աճին նպաստեց նաև մոտավորապես նույն ժամանակահատվածում՝ 1980-ականների կեսերից, միգրացիաների և միգրանտների վերաբերյալ ուսումնասիրությունների ծավալումը աշխարհում, հատկապես որ բնակչության փոխանակումը կարող է համարվել միգրացիայի բացարձակապես ոչ ստանդարտ ձև: Արդյունքում թուրք-հունական բնակչության փոխանակման թեման 1990-ականներից հայտնվեց ոչ միայն հումանիտար գիտակարգերում աշխատող գիտնականների, այլև թուրք գրողների ուշադրության կենտրոնում: Բնակչության փոխանակման թեմայով գրված առաջին վեպն է համարվում Ֆերիդե Չիչեքոյլուի «Ջրի հակառակ կողմը»⁶ ստեղծագործությունը, որին հե-

⁵ Մանրամասն տես՝ Zurcher E.-J., Greek and Turkish Refugees and Deportees 1912–1924, p. 3–6. <http://www.transanatolie.com/english/turkey/turks/Ottomans/ejz18.pdf> (մուսոթիվ՝ 24.05.2023).

⁶ Çiçekoğlu F., Suyun öte yanı. İstanbul, 1992.

տևեցին Քեմալ Անադոլի «Մեծ բաժանում»⁷, Օզդեմ Օդուզի «Մեր հայրենիքի կարոտով մնացինք, զավակներս»⁸ և այլ վեպեր: Այս շարքին է պատկանում նաև ներկայումս թուրքական զանգվածային գրականության առաջատար թուրք կին-գրողներից Ջանան Թանի⁹ «Կարոտ» վեպը¹⁰, որի ուսումնասիրությանն է նվիրված սույն հոդվածը:

20-րդ դարի վերջին 21-րդ դարի սկզբին թուրք գրականության մեջ տեղի ունեցող կարևորագույն փոփոխություններից էին՝ մի կողմից կին-գրողների աննախադեպ ակտիվությունը, մյուս կողմից էլ՝ բարձր գրականության և զանգվածային գրականության ամենատարբեր ձևերի (վարդագույն վեպեր, դետեկտիվներ) միջև սահմանի յուրօրինակ լրոգումն ու բնեռայնացման նվազումը, յուրօրինակ միջին դասի գրականության ի հայտ գալը: Ավելին, զանգվածային գրականության մաս համարվող վեպերում սյուժետային ստանդարտ զարգացումներին զուգահեռ բարձրաձայնվում են բավական անսպասելի թեմաներ, այդ թվում նաև պատմական իրադարձությունների հետ կապված: Ընդ որում՝ այս նոր տեսակի պատմավեպերում հայտնի պատմական դեմքերի ու դեպքերի ժամանակագրական պատումի ֆոնին կարևորվում են հերոսների մտքերի, ապրումների վերլուծությունները, պատմական այս կամ այն դեպքի վերաբերյալ հեղինակային ինտերպրետացիան: Նոր պատմավեպերում թուրք հեղինակները մեծ ուշադրություն են

⁷ Anadol K., Büyük Ayrılık. İstanbul, 2003.

⁸ Oğuz Ö., Biz Vatanimiza Hasret Öldük Yavruarım. İstanbul, 2007.

⁹ Ջ. Թանը ծնվել է Անկարայում 1951 թ.: Ավարտել է Անկարայի համալսարանի դեղագործության ֆակուլտետը: 1996 թ. արժանացել է Ա. Նեսինին նվիրված երգիծանքի մրցույթի հաղթողի կոչմանը՝ դառնալով Թուրքիայի առաջին կին-երգիծաբանը: Նրա վեպերի մեծ մասը դարձել են թուրքական բեսթսելլերներ: Մանրամասն տե՛ս գրողի պաշտոնական կայքէջում <http://canantan.com/hakkimda/> (մուտքի ամսաթիվ՝ 24.05.2023).

¹⁰ Tanan C., Hasret. İstanbul, 2013.

դարձնում օսմանյան պատմական ժառանգության վերարժևորմանը, սուֆիզմի շուրջ մտորումներին, Թուրքիայում բնակվող ազգային, կրոնական փոքրամասնությունների խնդիրների պատմական դիտակետին: Բարձր գրականության չափանիշներին, երբեմն, չհամապատասխանող այս վեպերը, սակայն իրենց հարյուր հազարները գերազանցող տպաքանակներով լավ գործիք են հասարակության լայն շրջանակի մտածելակերպի վրա ազդելու համար, ուստի հետաքրքիր են նաև գրականագետ-մշակութաբանների համար: Ամենաընթերցվող թուրք հեղինակների շարքում Օրհան Փամուքի և Էլիֆ Շաֆաքի պես հայտնի գրողներին միանում են Ջուլֆյու Լիվանեյին, Ահմեդ Ումիթը, Այշե Քուլինը, Իսքենդեր Փալան և այլոք: Այս գրողների շարքին է պատկանում նաև «Կարոտ» վեպի հեղինակը:

Թուրքական էլեկտրոնային մամուլի տարբեր էջերին տված հարցազրույցներում ներկայացնելով «Կարոտ» վեպի պատմությունը՝ Ջանան Թանը նշում է, որ Իզմիրի նախկին վալիի կնոջ՝ տիկին Օզջայի խնդրանքով է լծվել վերջինիս ընտանիքի պատմությունը գրելու գործին: Վեպը ստեղծելու համար հեղինակի խոսքերով ինքը շուրջ 8 տարի ուսումնասիրություններ է արել Թուրքիայում և Հունաստանում¹¹, խորհրդակցել պատմաբանների հետ, գրուցել վերապրողների սերունդների հետ¹²: Գրքի վրա աշխատելու ըն-

¹¹ Forbes'un en çok kazananlar listesinde üçüncü değil ikinciyim, <https://www.hurriyet.com.tr/forbes-un-en-cok-kazananlar-listesinde-ucuncu-degil-kinciyim-22771509> (մուտքի ամսաթիվ՝ 24.05.2023).

¹²Թուրքիայում տասնամյակեր շարունակ արգելված թեմաների շուրջ փաստագրական կամ պատմագիտական նյութերի անհասանելիության կամ քիչ հասանելիության պարագայում 1990-ականներին այս թեմաներին անդրադարձող թուրք գրողների համար առաջնային հենք են ծառայել վերապրողների հուշերն ու պատմությունները: Նույն երևույթին ակնատես ենք լինում ոչ միայն հույների, այլև հայերի պարագայում: Օրինակ՝ 1990-ականներից ի վեր թուրքական զանգածային գրականության մեջ նկատվում է ցեղասպանությունը վերապրած հայ կանանց ճակատագրերը ներկայացնող

թացքում իր ստացած տեղեկություններին անդրադառնալիս Ջանան Թանը նշում է, որ մեր օրերում էլ թուրքական դպրոցական պատմության դասագրքերում բնակչության փոխանակման մասին ներկայացված տեղեկությունները քիչ են, անբավարար, երբեմն էլ չեն համապատասխանում իրականությանը, ուստի իրենք [գրողները - Ն. Պ.] ստիպված են լրացնել բացը և ուղղել այդ սխալները¹³:

«Կարոտը» սկսվում է երիտասարդ թուրք հերոսի՝ Թաջեթթինի նկարագրությամբ: Լավ կրթություն ստացած, ինելացի, բարեսէս երիտասարդն ունի երկու ընկեր՝ հույն Արիսը և հայ Արթինը: Հեղինակն ընդգծում է, որ թէն Արիսն ու Արթինը բավական ապահովված մարդիկ էին, սակայն Թաջեթթինի պես պետական պաշտոնյայի չէին: Առաջինը՝ ազարակատեր էր, երկրորդը՝ վաճառական¹⁴: Հետաքրքիր է նաև, որ գրքում հատուկ է ընդգծվում թուրք հերոսի ընկերներից ավելի գեղեցկադեմ լինելը (էջ 19):

Գլխավոր հերոսի և նրա երկու ընկերների ընտրությունը վերաբերում պատահական չէ, քանի որ գործողությունները զարգանում են Քեսթին¹⁵ կոչվող փոքրիկ քաղաքում, որտեղ ըստ հեղինակի դարեր ի վեր թուրքերը, հայերն ու հույները համերաշխ են ապրել: Վե-

---

հուշագրական վեպերի քանակի աճ: Այս մասին մանրամասն տե՛ս Մելքոնյան Ռ., Պոռոպյան Ն., Հայկական թեմատիկան ժամանակակից թուրք գրականության մեջ (XX դ. երկրորդ կեսին-XXI դ. սկզբին), Երևան, 2016: Այլ կերպ ասած, թուրք գրողները փորձում են Ջ. Ֆրոյդի եզրութաբանությամբ «անցյալը վերականգնելու համար օգտագործել անցյալում թաղված հիշողությունն այնպես, ինչպես հնագետները օգտագործում են պեղումների ժամանակ հայտնաբերվող գտածոները»: St u Stuckey L., Narrating the Greco-Turkish Population Exchange: Stories about belonging and otherness in the nation, p. 14. <https://dukespace.lib.duke.edu/dspace/bitstream/handle/10161/1282/Thesis%20LAS%20with%20corrections.pdf?sequence=3&isAllowed=y> (մուտքի ամսաթիվ՝ 24.05.2023).

¹³ Canan Tan'dan bir hasretin öyküsü. <http://narcekirdeklere.blogspot.com/2013/08/canantandan-bir-hasretin-oykusu.html>

¹⁴ Tanan C., Hasret. s. 18 (Այսուհետ այս գրքից բերվող մեջբերումների էջերը կնշվեն տեքստի մեջ, փակագծերում).

¹⁵ Ներկայումս մտնում է Թուրքիայի Հանրապետության Քըրըքքալե վիլայեթի կազմի մեջ:

պի գլխավոր հերոսների անունից նա հիշատակում է ազգամիջյան հարաբերությունների ջերմությունն ու մտերմությունը: Այս իրողության ապացույցներն բերել էին այն, որ թե՛ քրիստոնյա, թե՛ մուսուլման երեխաները հավասար անհամբերությամբ էին սպասում Քուրբան բայրամին ու Ջատկի տոնին, որովհետև երկու դեպքում էլ հյուրասիրությունը բոլորին էր հասնում (էջ 49): Ավելին, հեղինակը նշում է, որ քրիստոնյայի տուն եկած մուսուլմանի համար միշտ նամազ անելու համար առանձնացված սենյակ ու պարագաներ էին լինում (էջ 50):

Ազգամիջյան բարիդրացիական հարաբերություններին հակառակ՝ քաղաքում ապրող ժողովուրդների միջև չգրված, բայց ակնհայտ բաժանումներ էլ կային: Խանութներն ու զվարճանքի վայրերը ոչ մուսուլմաններին էին պատկանում, մինչդեռ թուրքերը պետական ծառայողներ ու զինվորականներ էին: Մակայն տարբեր համայնքների միջև առկա անհաղթահարելի անջրպետի ամենակարևոր ցուցիչը խառնամուսնությունների իսպառ բացակայությունն էր: Դարեր շարունակ պահպանված այս հավասարակշռությունը խախտվում է, երբ Թաջեթինը սիրահարվում է հունական պանդոկի տիրուհու աղջկան՝ Պատրիսիային, և նույնիսկ որոշում նրա հետ ամուսնանալ: «Կյանքումդ տեսած կա՞ս ոչ մուսուլման կնոջ հետ ամուսնացած մուսուլման տղամարդ», - հարցնում է Թաջեթինին նրա հույն ընկեր Արիսը՝ հորդորելով հրաժարվել այդ մտքից: Բայց Թաջեթինը պատասխանում է, որ ինքն առաջինը կլինի (էջ 39): Ընկերոջ որոշման մասին խոսելիս Արիսն էլ ասում է. «Այո՛, Քուրբան բայրամին մեր տուն միս բերողը դու էիր, ես էլ մեր Ջատկի թխվածքներն էի ձեր տուն բերում, բայց ուրիշի կրոնից մեկի հետ ամուսնանալն անհնար բան է» (էջ 40): Իսկ Թաջեթինի քույրը Շազիեն նշում է. «Բոլորի [հայեր, հույներ - Ն. Պ.] հետ էլ բարեկամ ու հարևան ենք, բայց դա [ամուսնանալը - Ն. Պ.] արդեն չա-

փից դուրս շատ է» (էջ 38): Խիստ վճռականությանը հակառակ Թաջեթինը չի կարողանում համոզել ծնողներին և նույնիսկ Պատրիսիայից երեխա ունենալուց հետո էլ չի ամուսնանում նրա հետ: Հեղինակի մտահաղացմամբ նրանց որդին՝ Ալին, ծնվում է Սևրի պայմանագրի կնքման օրը, ինչը, հավանաբար, խորհրդանշում է, որ նա էլ չէր կարողանալու խաղաղություն հաստատել երկու ժողովուրդների և երկու ընտանիքների միջև: Թեև Թաջեթինը չի կարողանում ամուսնանալ Պատրիսիայի հետ, բայց չի հրաժարվում իր սիրուց, աջակցում է նրան ու նրա մորը՝ Օմորֆիային: Նորածնին այցի գնացած Թաջեթինը, տեսնելով, թե երեխային չար աչքից պաշտպանելու նպատակով Օմորֆիան ինչ «միջոցներ» է օգտագործում, ներքին մենախոսության մեջ դառնությամբ նշում է, որ դրանք քաղաքի քրիստոնյաների ու մուսուլմանների մոտ էլ են նույնը, և հույն կնոջից թոռ ունենալու գաղափարը կտրականապես մերժող իր մայրը ևս նորածնի մահճակալին դեղին ժապավեն կկապեր, իսկ նրա մոր մահճակալին՝ ալ կարմիր ատլաս (էջ 69), քառասունք կպահեր (էջ 76): Հերոսը զարմանում է, որ առօրյա կյանքում այդ աստիճան նման կենցաղով մարդկանց ստիպում է միմյանց չսիրել միայն տարբեր տեղերում աղոթելու հանգամանքը:

Երեխայի ծննդից հետո թեկուզ և առանց պաշտոնական ամուսնության միասին ապրող Թաջեթինի ու Պատրիսիայի երջանկությունը խաթարվում է բնակչության փոխանակման մասին որոշմամբ: Զ. Թանը նշում է, որ առհասարակ Սևրի պայմանագրի կնքումից հետո նախկին խաղաղ կյանքի հիմքերը խարխլվել էին: Օրինակ, նամազից հետո մի թուրք մի հույնի ասում է «ի՞նչ գործ ունես, ման ես գալիս այստեղ», ապա գոչում «բոլորդ դժոխքում վառվեք, մենք էլ ազատվենք» (էջ 50): Մեկ այլ թուրք էլ հույներին անվանում է «թուրքերին ուղարկված տրոյական ձի» և նշում է. «Դավաճաններն ուշ թե շուտ կպատժվեն» (էջ 52):

Մուսուլմանների և քրիստոնյաների միջև լարվածությունը աճում էր, ինչի ապացույցն է դառնում Թաջեթինի ընկեր Արթինի և նրա ընտանիքի Ստամբուլ մեկնելու որոշումը. «Գնանք, քանի դեռ մեզ չեք վռնդել», հրաժեշտին ասում է Արթինը (էջ 86): Կարևոր է նաև շեշտել, որ 1919-1920 թթ. մասին պատմող Ջ. Թանը որևէ կերպ չի անդրադառնում մինչ այդ տեղի ունեցած հայերի տեղահանությանը, կոտորածներին՝ բավարարվելով միայն պատերազմի ժամանակ ստեղծված բանվորական-զինվորական դասակների մասին հիշատակմամբ: Ըստ վեպի սյուժեի՝ պատերազմական գործողությունների կիզակետից շատ հեռու Քեսքինի կյանքում Առաջին համաշխարհային պատերազմը լուրջ փոփոխությունների չէր հանգեցրել: Հայերի հեռանալուց որոշ ժամանակ անց գալիս է հույների պարտադիր մեկնման հրամանը (էջ 87): Թաջեթինի հետ մնալու և հարազատ քաղաքից չմեկնելու համար Պատրիսիան նույնիսկ համաձայնում է իսլամ ընդունել, սակայն երիտասարդը կրկին չի կարողանում ծնողներին համոզել (էջ 92): Արդյունքում Պատրիսիան մոր և որդու հետ ուղևորվում է Հունաստան, իսկ Թաջեթինին նրանից հիշատակ մնում է միայն մի լուսանկար:

Ջ. Թանը մանրամասն ներկայացնում է Քեսքինից Հունաստան տանող շուրջ հազար կիլոմետրանոց ճանապարհի զրկանքները, սովը, հիվանդությունները: Նա նաև հատուկ անդրադառնում է այն հանգամանքին, որ նորեկները Հունաստանում «թուրք» էին ընկալվում, վրանային քաղաքներում կարանտինի նվաստացուցիչ օրեր անցկացնում: Այս համատեքստում Ջ. Թանը անտեսանելի զուգահեռներ է տանում օտար երկրից եկվորների նկատմամբ թուրքերի և հույների վերաբերմունքների միջև՝ ցույց տալով, որ թուրքերը Հունաստանից ժամանողների հանդեպ առավել մարդկային մոտեցում են ցուցաբերել, քան հույները՝ Թուրքիայից եկող իրենց ազգակիցների նկատմամբ: Թեև ի սկզբանե համաձայնագրով նախա-

տեսված էր, որ ներգաղթյալները Թուրքիայում թողնված ունեցվածքին համարժեք ունեցվածք են ստանալու Հունաստանում, սակայն Օմորֆիան ու Պատրիսիան ստիպված են կիսել իրենց ապագա տունը մի թուրքական ընտանիքի հետ, քանի որ նրանց տեղափոխման հրամանը դեռ չի եկել և այս մարդիկ գնալու տեղ չունեն։ Թե թուրքերի, թե հույների կողմից օտար ընկալվող այս մարդիկ ընկերանում են ու օգնում իրար։ Ավելին, հատկանշական է, որ Պատրիսիային ընդունող ընտանիքում էլ զարգանում է ազգությամբ հույն տղայի հետ տան տիրոջ աղջկա սիրո պատմությունը, որը սակայն կրկին անավարտ է մնում։ Փաստորեն, հեղինակը չի տեսնում նման հարաբերությունների զարգացման որևէ հնարավորություն։ Ջ. Թանը գրում է. «Մուսուլմանին ու քրիստոնյային, թուրքին ու հույնին այն էլ պատերազմի քամիներից հետո դեռ ջրերը չհանգստացած մի տանիքի տակ ապրեցնելը ճակատագրի սեթևեթանք պետք է համարել» (էջ 160):

Վերադառնալով Քեսքին՝ Ջ. Թանը նշում է, որ հույների գնալուց հետո ուրախությունն ու զվարթությունն էլ գնացին քաղաքից։ Նրանց փոխարենը եկած գաղթականները տարբերվում էին ամեն ինչով, նույնիսկ նրանց լեզուն էր տեղացիների համար հաճախ անհասկանալի։ Առավել սարսափելի էր Թաջեթթինի համար տեսնել, թե ինչպես են այս օտար ու խորթ մարդիկ ապրում իր հույն ընկերների ու ծանոթների նախկին տներում։ Թե՛ հունաբնակ թուրքերի, թե՛ թուրքաբնակ հույների համար բարդ այս իրավիճակը լավ են նկարագրում վեպի հերոսներից մեկի այս խոսքերը. «Ստիպված թողնում ենք մեր հայրենիքն, ուր ծնվել մեծացել ենք, հազար ու մի ուրախությամբ ու տխրությամբ ապրել են, գնում ենք գաղթում ենք անհայտ աշխարհ։ Եվ այդ նոր տեղին հայրենիք ենք ասում, արմատախիլ արված ծառն այլ վայրում արմատ տալը հե՞շտ է» (էջ 133): Ջ. Թանին իսկապես հաջողվում է ցույց տալ պետական մակար-

ղակով ընդունված և մեծ, աշխարհաքաղաքական շահերից բխող այս որոշման ողբերգականությունը երկու կողմերում ապրող հասարակ մարդկանց համար:

Վերադառնալով գրքի սյուժետային զարգացմանը՝ ասենք, որ Պատրիսիան այդպես էլ չի ամուսնանում, իսկ Թաջեթինը ամուսնանում է Բեհիրե անունով թրքուհու հետ և երեխաներ ունենում: Նրանց ապրումները հեղինակն ամփոփում է հետևյալ մտքով. «Եթե ասեին կարոտ թե մահ, անշուշտ մահը կընտրեի, առանց այք թարթելու, բայց հարցնող չեղավ» (էջ 333):

Այս պատմությունը յուրօրինակ հանգուցալուծում է ստանում մոտ երկու տասնամյակ անց, արդեն Երկրորդ համաշխարհայինի տարիներին, երբ Թաջեթինի ու Պատրիսիայի որդին՝ Ալին, ում Հունաստանում Անդոնի անունով էին կնքել, վիրավորման պատճառով հայտնվում է հիվանդանոցում, որտեղ պատահականորեն հանդիպում է հոր հույն ընկերոջը՝ Արիսին (էջ 310–313): Ալին արտաքինից նմանեցնելով Թաջեթինին՝ Արիսը պատմում է նրան ճշմարտությունը: Հոգեբանական ապրումները հաղթահարելով՝ Ալի-Անդոնին գնում է Թուրքիա ու գտնում հորը: Որպես հույն մեծացած տղան շարունակաբար մտածում է ինքնության ընտրության հնարավորության մասին ու փորձում պատկերացնել, ինչ կլիներ, եթե ինքը մնար թուրքական միջավայրում, շփվեր հոր ու նրա բարեկամների հետ: Այս հարցերը սակայն մնում են օդում կախված:

Այսպիսով՝ Ջանան Թանը թուրք և հույն ընտանիքների ապրումների համատեքստում իր վեպում արտացոլում է մեծապետական քաղաքական շահերի բախման հետևանքով մոտ 1.5 միլիոն մարդու խեղված ճակատագրերը: Բնակչության փոխանակման արդյունքում մարդիկ գրկվում են իրենց տներից ու ունեցվածքից, չարքաշ ճանապարհի ընթացքում շատերը մահանում են, նոր բնա-

կավայրում աղապտացվելը երկար ու բարդ ուղի է պահանջում, իսկ ոմանք էլ Պատրիսիայի պես այս նոր կյանքի հետ երբեք չեն համակերպվում:

TURKISH-GREEK «SECRET REVEALED»: REFLECTIONS OF POPULATION EXCHANGE IN J. TAN'S NOVEL «HASRET» (LONGING)

Naira Poghosyan¹⁶

The most important changes in Turkish literature of the late twentieth and early twenty-first centuries were, on the one hand, the unprecedented activity of women writers and, on the other hand, the surprising blurring of the boundaries between high and mass literature and the emergence of a kind of “middle-class” literature. Such novels, parallel to the standard plot development, sometimes raise quite unexpected themes, including references to hitherto unreported pages of Turkish history, such as the Turkish-Greek population exchange. This article presents the peculiarities of the representation of the Greek-Turkish population exchange in the novel «Longing» by the contemporary woman writer Canan Tan.

Keywords: *population exchange, Greeks, Turks, foreignness, longing, nostalgia.*

ТУРЕЦКО-ГРЕЧЕСКИЙ «РАСКРЫТЫЙ СЕКРЕТ»: ОТРАЖЕНИЕ ОБМЕНА НАСЕЛЕНИЕМ В РОМАНЕ ДЖ. ТАН «ТОСКА»

Наира Погосян¹⁷

Важнейшими изменениями в турецкой литературе конца XX–начала XXI века стали, с одной стороны, беспрецедентная активность женщин-писательниц, а с другой – удивительное стирание границ между высокой и массовой литературами, появление своеобразной литературы «среднего класса». В подобных романах параллельно стандартному развитию сюжета

---

¹⁶ Naira Poghosyan is an Associate Professor of the Department of Turkic Studies of the Faculty of Oriental Studies at YSU, E-mail: nairapoghosyan@ysu.am, ORCID 0000-0003-3682-328X.

¹⁷ Наира Погосян – доцент кафедры тюркологии факультета востоковедения ЕГУ, эл. почта: nairapoghosyan@ysu.am, ORCID 0000-0003-3682-328X.

порой поднимаются весьма неожиданные темы, в том числе отсылки к не освещенным до сих пор страницам турецкой истории, например к обмену турецко-греческим населением. В данной статье представлены особенности представления об обмене греческим и турецким населением в романе современной писательницы Джанан Тан «Тоска».

Ключевые слова: обмен населением, греки, турки, чужеродность, тоска, ностальгия.

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Zurcher E-J, Greek and Turkish refugees and deportees 1912–1924. p. 6. <http://www.transanatolie.com/english/turkey/turks/Ottomans/ejz18.pdf> (մուտքի ամսաթիվ՝ 24.05.2023).
2. Stuckey L., Narrating the Greco-Turkish Population Exchange: Stories about belonging and otherness in the nation, pp. 53–60. [https://dukespace.lib.duke.edu/dspace/bitstream/handle/10161/1282/Thesis%20LA S%20with%20corrections.pdf?sequence=3&isAllowed=y](https://dukespace.lib.duke.edu/dspace/bitstream/handle/10161/1282/Thesis%20LA%20S%20with%20corrections.pdf?sequence=3&isAllowed=y) (մուտքի ամսաթիվ՝ 24.05.2023).
3. <http://canantan.com/hakkimda/>
4. Tanan C., Hasret. İstanbul, 2013.
5. Forbes'un en çok kazananlar listesinde üçüncü değil ikinciyim. <https://www.hurriyet.com.tr/forbes-un-en-cok-kazananlar-listesinde-ucuncu-degil-ikinciyim-22771509>
6. Մելքոնյան Ռ., Պողոսյան Ն., Հայկական թեմատիկան ժամանակակից թուրք գրականության մեջ (XX դ. երկրորդ կեսին–XXI դ. սկզբին), Երևան, 2016:
7. Canan Tan'dan bir hasretin öyküsü. <http://narcekirdekleri.blogspot.com/2013/08/canan-tandan-bir-hasretin-oykusu.html>, <https://doi.org/10.2307/208566>;
8. Arı K., Büyük Mübadele-Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925). Ankara, 2021.
9. Çiçekoğlu F., Suyun öte yanı. İstanbul, 1992.
10. Anadol K., Büyük Ayrılık. İstanbul, 2003.
11. Oğuz Ö., Biz Vatanimıza Hasret Öldük Yavruarım. İstanbul, 2007.